

Ezher, Abduh'dan önce klasik eserlerin tahkik edildiği merkezlerden biri değildi; ondan sonra da olmadı. Dinî bir okul olarak kendisini zamanı aşan bir geleneğin taşıyıcısı addeden Ezher, bunun da ancak kendi müfredatındaki metinlerin okunmasıyla mümkün olacağı kanaatindeydi. Bu bakış açısına göre unutulmuş metinleri keşfedip bunları ihya etme isteği hayli şüpheli bir durumdur. Eğer bir metin geleneğin dışına itilmişse, bunun bayağı veya sapkın olmak gibi geçerli bir sebebi olmalıydı. Eğer ikisi de değilse, bir metnin detaylı şerhler yapılan bir yorum geleneği içinde kendisine yer bulamaması hem şeklen hem de içerik açısından yetersiz olması anlamına gelirdi; muhtemelen ele aldığı konuları ispatlamak için gerekli olan delillerden yoksundu. Müfredatın kapsamını genişletmek isteyen reformist hocalar, geleneğin ne kadar kapsamlı olduğunu üstü kapalı bir şekilde inkâr ediyor ve miadı dolmuş fikirleri yeniden geleneğe dahil etmeye çalışıyordu.

Böylelikle klasik eserlerin tahkiki görevi çoğunlukla, dinî olmayan okullarda eğitim gören entelektüeller –“kalem erbabı”- veya dinî eğitim alsa da herhangi bir sebeple ana akım geleneğin dışında kalan âlimler tarafından yerine getirildi; müzmin muhalif Şinkîti, eğitimini ve becerilerini yayıncılık alanında kullanan Rızâ ve “Suriye'nin Muhammed Abduh'u”⁴⁵ olarak anılan zinde reformist Tâhir el-Cezâiri gibi.

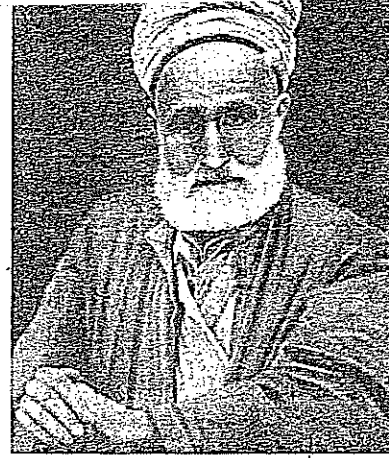
(190122)

TÂHIR EL-CEZÂİRİ'NİN ÇOK YÖNLÜ AKTİVİZMİ

Tâhir el-Cezâiri, daha önce Birinci Bölüm'de Şam'da ve diğer Levanten şehirlerde yazma eser kütüphanelerinin kurulmasındaki rolüyle, Beşinci Bölüm'de ise Ahmed Zekî'nin arkadaşı olarak karşımıza çıkmıştı. Ancak onun modern Arap kitap kültürü üzerindeki etkisi çok daha kapsamlıdır. Onun şahsi el yazması koleksiyonu, Zâhiriyye Kütüphanesi'nin koleksiyonuyla ilgili yazıları ve birçok önemli klasik eserin ya-

45 Escovitz, “He was the Muhammad ‘Abduh of Syria”.

Ahmed Shamsy, İslâm Klasiklerini Yeniden Keşfetmek: Editörler ve Matbaa Kültürü Bir Entelektüel Geleneği Nasıl Dönüştürdü?, terc. Ayşe Mutlu Özgür, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2023. İSAM DN. 304989.

Şekil 6.3.

Tâhir el-Cezâiri; ez-Zirikli, *el-Âlam*'dan alınmıştır (levha 523).

yınlanmasındaki rolü, klasik Arap-İslâm literatüründe kalıcı izler bırakmıştır. Abduh gibi Cezâiri de edebiyatın ve ahlaki yazıların toplumsal gelişime katkıda bulunma potansiyeline inanıyordu, fakat o halka mal olmuş bir entelektüelden ziyade bir âlimdi. Yazma eserlerle derin bir bağı vardı; hem açıktan hem de perde arkasında klasik metinlerin yeniden keşfedilmesi için çalışıyordu.⁴⁶

Cezâiri 1852'de Şam'da doğdu. Ailesi, Emir Abdülkâdir'in 1847'de Fransızlar tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından bir göçmen dalgasına katılarak Şam'a gitmişti. Babası Şam'da önemli bir kişiydi ve kadı olarak görev yapmıştı.

Tâhir el-Cezâiri doğa bilimlerinin yanı sıra İslâmî ilimler, Arapça, Türkçe ve Farsça eğitimi almıştı. Okul hayatı bittikten sonraki çalışmalarında, 1860'daki bir katliamda Hristiyan mültecileri korumasıyla da tanınan Suriyeli reformist Abdül-gani el-Guneymi el-Meydâni'nin (1807-1881) önemli bir yeri

46 Cezâiri'nin aktivizmiyle ilgili bkz. Weismann, *Taste of Modernity*, s. 283-291.